

IVAN
MEŠTROVIČ

Risbe in publikacije

Univerzitetna knjižnica Maribor

RAZSTAVIŠČE UKM
5. december 2008 - 31. januar 2009

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

?????????????
??????

IVAN MEŠTROVIĆ
Risbe in publikacije

Razstava risb iz zbirke Muzejev Ivana Meštrovića – Galerije Meštrović iz Splita in
razstava publikacij iz zasebne zbirke Dunje Bezjak iz Maribor,

ISBN ??????????????
??????
??????????

??????????????

Vsebina

mag. Vlasta Stavbar	1	05
Ivan Meštrović in
Univerzitetna knjižnica Maribor
Andro Krstulović Opara	2	07
Razstava risb
Ivana Meštrovića
	3	09
Ivan Meštrović
Biografski podatki
Dalibor Prančević	4	15
Kiparjeva risba
(Ivan Meštrović, 1883–1962)
Dalibor Prančević	5	23
Publikacije o Ivanu Meštroviću
(Zbirka Dunje Bezjak)
Mario Berdič	6	29
Meštrović
in Slovenci
	7	36
Razstavljene risbe
iz fonda Galerije Meštrović, Split

Ivan Meštrović in Univerzitetna knjižnica Maribor

Univerzitetno knjižnico Maribor zaznamujeta v letu 2008 dva pomembna dogodka, in sicer otvoritev prenovljene knjižnice s posodobitvijo bioklimatskih pogojev ter dvajseta obletnica otvoritve prve namensko zgrajene stavbe knjižnice. V okviru te slavnosti je v prenovljenem razstavišču postavljena razstava risb Ivana Meštrovića in publikacije iz zasebne zbirke gospe Dunje Bezjak v počastitev 125-letnice rojstva najslavnejšega hrvaškega kiparja.

Ideja o postavitvi del Ivana Meštrovića v naši knjižnici se je porodila gospe Dunji Bezjak, ki že vrsto let deluje na področju kulturnega povezovanja Slovenije in Hrvaške ter ima sama bogato zbirko publikacij o Ivanu Meštroviću. Predlog gospe Bezjak smo v Univerzitetni knjižnici z veseljem sprejeli. Leto dni priprav, dogovorov in prizadevanj je rodilo realizacijo projekta, Vesela sem, da je ta dogodek del slavnosti ob prenovljeni knjižnici.

Univerzitetna knjižnica Maribor s svojo več kot stoletno zgodovino, s številnimi domovanji in z novo namensko stavbo pred dvajsetimi leti, ki v teh dneh dobiva prenovljeno podobo, z bogatim in pestrim skoraj milijonskim fondom gradiva ter okoli 19.000 aktivnimi uporabniki ima tudi bogato razstavno dejavnost. Zavedanju, da je prirejanje razstav pomembna in odgovorna naloga knjižnic, smo sledili tudi ob tokratnem dogodku. Izbrali smo zanimivo temo, saj zanimanje za izjemne umetnine Ivana Meštrovića v svetu in pri nas narašča. Likovni razstavi smo dodali še knjižni del, ki še dodatno priča o odmevnosti umetnikovega življenja in dela.

Razstava *Ivan Meštrović – risbe in publikacije* je plod sodelovanja Univerzitetne knjižnice Maribor in hrvaške institucije Muzeji Ivana Meštrovića iz Split. Seveda pa so za sodelovanje potrebni ljudje, posamezniki, ki so s svojim delom prispevali, da v Mariboru razstavljamo dela Ivana Meštrovića.

1

Zatorej naj omenim ravnatelja Muzejev Ivana Meštrovića Andra Krstulovića Oparo, umetnostnega zgodovinarja Daliborja Prančevića ter kustosa in likovnega kritika Maria Berdiča, ki že nekaj let strokovno sodeluje pri likovnih razstavah v UKM. Projekt sta organizacijsko speljali bibliotekarka specialistka UKM Sandra Kurnik Zupanič ter seveda gospa Dunja Bezjak s svojim odličnim poznavanjem in ljubeznijo do Meštrovićeve umetnosti. Vsem hvala za dobro opravljeno delo!

Pričujoči katalog je prvi v novo zasnovani zbirki publikacij naše knjižnice Razstavni katalogi UKM. Menim, da je uvrstitev Meštrovića v razstavno dejavnost naše knjižnice premišljena izbira in obogatitev dosedanje uspešne razstavne dejavnosti knjižnice ter hkrati nova priložnost za sodelovanje med slovenskimi in hrvaškimi kulturnimi institucijami. Je tudi prispevek k počastitvi Meštrovićeve 125-letnice rojstva ter priložnost za ovrednotenje njegovega vpliva in sodelovanja v slovenskem kulturnem dogajanju.

Mag. Vlasta Stavbar
p.p. ravnateljica UKM

Razstava risb Ivana Meštrovića

(Iz fonda Muzeja Ivana Meštrovića – Galerije Meštrović v Splitu)

O umetnikovi ustvarjalnosti najbolje pričajo njegova dela. Kadar zanimanje za umetnikov opus preživi njega samega, javnost pa vsako predstavljanje pričakuje z velikim zanimanjem in določeno nestrpnostjo, je to dokaz, da vrednost samega dela, kot tudi recepcija teh vrednosti, presega vsakodnevni umetniški užitek. Kadar zahtevni publiko odkrivamo umetnikova manj znana dela ali prikazujemo tisti del njegovega obsežnega opusa, ki ni njegov prvenstveni izrazni medij in po katerem ni najbolj znan, a vendar v njegovem geniju prav tako uživamo, smo lahko prepričani, da je njegovo umetniško doživetje popolno, njegova umetnost vrhunska. Prirejati tak umetniški dogodek je velik privilegij in še večji izziv. Če temu pridamo še dejstvo, da tej sredini umetnikov opus že dolga leta ni bil predstavljen, potem smo vsekakor priča pomembnemu kulturnemu dogodku. Predstavljanje dela opusa najpomembnejšega hrvaškega umetnika prijateljski, sosednji, pa vendar tuji državi, ob odpiranju za kulturo in znanost slovenskega naroda tako pomembne ustanove, je vsekakor zahtevna in pomembna naloga.

Ivan Meštrović je največji hrvaški umetnik vseh časov, umetniška dela tega svetovno znanega ustvarjalca že več kot sto let plenijo pozornost publike povsod po svetu. Predstavljanje svoje kulture in kulturno dediščino s tako bogatim in prepoznavnim izrazom in vrhunske umetnostjo drugim narodom, jim jo poklanjati in jo z njimi deliti, je izredno zadovoljstvo. Prav to z omenjeno razstavo tudi počnemo. O veličini Meštrovićeve zapuščine v svetovni umetniški in kulturni dediščini govori tudi bogata zbirka knjig o Meštroviću, ki jo na razstavi predstavlja ugledna Mariborčanka, spoštovana gospa Dunja Bezjak. Ivan Meštrović se je s svojim risarskim in grafičnim opusom približal vrhuncu svoje ustvarjalnosti. Toda, kot sam pravi, so risba, grafika in čopič samo sredstva, ki mu pomagajo doseči njegov končni cilj - skulpturo.

2

Meštrović je prvenstveno Mojster bronu in trdega kamna, kamna Dalmatinske Zagore, od koder umetnik izhaja. Mi smo si vendarle dovolili predstaviti vam manj znanega Meštrovića, risarja. Meštrović je sicer tudi dizajner, grafik, slikar, arhitekt, graditelj, konservator, pa tudi dramaturg, esejist in pisatelj. Zagotovo vpliv njegovega celotnega opusa v zgodovini hrvaške arhitekture (in ne samo hrvaške) danes ne bi bil tako velik, če Meštrović ne bi projektiral in gradil veličastnih zgradb in jih izpopolnjeval z vrhunskim likovnim oblikovanjem. Lahko bi torej rekli, da je bil popoln renesančni umetnik. Razkošje njegove umetnosti in talenta potrjujejo legendarno Rodinovo priznanje, ki priča o Meštrovićevo veličini ter atribut: Michelangelo 20. stoletja.

Užitek doživetja njegove umetnosti ni nič manjši ob srečanju z risbami. Nasprotno. Naboj in privlačnost (napetost), ki vibrirata iz lista papirja, na katerem je Mojster oblikoval svojo prvo zamisel, sta izjemna napoved kasnejših realizacij njegovih remek del v skulpturi. Med proučevanjem risb pronicamo v dolgotrajni proces nastajanja njegove umetnosti. Fascinantno je, koliko časa preteče od Meštrovićeve na papir prenešene zamisli do končnega oblikovanja skulpture. Kako sijajno je spoznati, da njegova odločnost o prvotni zamisli skozi čas niti malo ne variira in do konca ohranja svoj prvotni karakter. Predstava o dolgotrajnosti procesa ustvarjanja njegovih del s to razstavo dobiva svojo pravo dimenzijo. Še bolj izjemno je dejstvo, da je karakter Meštrovićeve zamisli v končni realizaciji dela nespremenjen. Meštrovića in vsa njegova dela krasi njegova izredna odločnost. Umetnik ne pozna vmesnih rešitev, ne pozna kompromisov, prilizovanja in popuščanja opazovalcu, ne dopušča nobenih zunanjih vplivov.

Samo prvobitni Meštrović. Odločen, trden, neomajen. Človek s kamna in dalmatinskega krasa.

Meštrovićevo monumentalna izraznost je jasna in prepričljiva celo na krhkem papirju. Prav zato je ta razstava velika. Veliko je tudi naše zadovoljstvo, da smo z njo prepoznali popolnost Meštrovićeve umetnosti. Dovolj je, da le za trenutek obstanemo pred njegovimi deli in že se lahko prepričamo v resničnost uvodnih besed:

O Meštrovićevom delu najbolje govorijo njegova dela.

Andro Krstulović Opara,
ravnatelj Muzeja Ivana Meštrovića

Ivan Meštrović

Biografski podatki

1883

Rodil se je 15. avgusta v Vrpolju (Slavonija), starši so se vrnili v rodne Otavice, mestece v Dalmatinski Zagori, kjer je Ivan preživel svoje otroštvo.

1899

Z Meštrovičevim rokopisom je datiran eden njegovih prvih literarnih poskusov – pesem *Moja vila, pomagaj mi peti* (*Vilo moja, pivat mi pomazi*), posvečena duhovniku Andriji Kačiču Miošiću.

1900

Odšel je v Split v kamnoseško delavnico Pavla Bilinića, kjer je za izobrazbo mladega Meštrovića skrbela mojstrova žena Regina Bilinić Vecchietti, medtem ko ga je profesor Ante Bezić vpisal na večerni vajeniški tečaj v splitski Realki; nato je odšel na Dunaj, ker pa ni izpolnjeval formalnih pogojev (nezadostna predhodna izobrazba), se ni mogel vpisati na tamkajšnjo akademijo.

1901

Ob predhodni pripravi na sprejemni izpit pri kiparju Ottu Königu se je vpisal na Akademijo likovnih umetnosti na Dunaju (kiparski razred Edmunda Hellmera, nato pa še v razred Hansa Bitterlicha).

1902

Na Akademiji se je srečal z Augustom Rodinom (iz Meštrovičevih spominov: *Quelques souvenirs sur Rodin, Annales de l' Institut Francais de Zagreb*, 1, 1937).

1903

Prvič je sodeloval na razstavi Združenja likovnih umetnikov Avstrije – Secesija na njihovi XVII. razstavi ter z združenjem Manes v Pragi na njihovi X. razstavi.

3

Ivan Meštrović,
Dunaj, 1904.
Fototeka Galerije
Meštrović, Split

1904

Absolviral je v kiparskem razredu na Akademiji, nato pa se takoj vpisal na študij arhitekture; takrat je spoznal Ružo Klein (prvo ženo); s prijateljem Tomislavom Krizmanom je pripravil razstavo v ateljeju (Beatrix Gasse 14a); prvič je razstavljal z dunajsko zvezo umetnikov *Hagenbund* (XVI. razstava).

1905

Sodeloval je na jubilejni razstavi Društva umetnosti v Zagrebu, na kateri so za avstrijskega carja odkupili delo *Materinska skrb* (Majčinska briga); prva kiparjeva javna skulptura, poprsje Luka Botiča, je bila postavljena 5. novembra na Botičevi poljani v Splitu (današnji Trg Republike).

1906

Udeležil se je mednarodne umetniške razstave v Londonu (Paviljon Avstrije – Dalmatinski del); priredil je samostojno razstavo v Splitu; absolviral je študij arhitekture pri Friedrichu Ohmannu; postal je redni član Združenja likovnih umetnikov Avstrije – Secesija.

1907

Prvič je sodeloval na Bienalu (VII.) v Benetkah.

1908

S finančno pomočjo Karla Wittgensteina je odšel živeti v Pariz, kjer je na Montparnasu v ulici Impasse de Maine najel stanovanje; razstavljal je na *Salon d'Automne* v Parizu; intenzivno je delal na kosovskih fragmentih ter sodeloval na Prvi dalmatinski umetniški razstavi v novozgrajeni zgradbi Hrvaškega doma v Splitu (razstava je bila svojevrsten uvod v ustanovitev skupine Medulić).

1910

Na XXXV. razstavi Secesije je predstavil veliko svojih del; ta so potem prenesli v Zagreb, kjer je v Umetniškem paviljonu skupaj s slikarjem Mirkom Račkim razstavil *Cikel Kraljeviča Marka*; v istem prostoru je pozneje razstavljal tudi z društvom Medulić pod Vojnovičevim geslom *Nejunaškemu času navkljub* (Nejunačkom vremenu u prkos); odkupljen je bil *Vodnjak življenja*, Meštrovićeva umetnina iz l. 1905 (1912 so jo postavili pred zgradbo Hrvaškega narodnega gledališča v Zagrebu).

1911

Na Mednarodni razstavi v Rimu je predstavil detajle *Kosovskega cikla*, ki vključujejo kip Kraljeviča Marka velikih dimenzij; dobil je prvo nagrado za kiparstvo.

1913

Živel in delal je v Rimu in Beogradu; po dolgem času je oblikoval prve kipe s krščansko tematiko.

1914

Samostojno je razstavljal na XI. Bienalu v Benetkah; pripravljala je samostojno razstavo v Splitu, ki jo je avstrijska oblast prepovedala; v Rimu je srečal Rodina ter ga dvakrat tudi portretiral.

1915

V Parizu in Londonu se je aktivno politično udeleževal; samostojno je razstavljal v *Victoria and Albert Museum* v Londonu.

1916

Živel je v Parizu in Ženevi; v tem času je delal veliko *Razpelo*, ki se danes nahaja v cerkvi sv. Križa v Splitu (Kaštelet-Crikvine).

1917

Živel je v Cannesu in Parizu; predstavil je nekaj lesenih reliefov z motivi iz Kristusovega življenja, ki so pozneje postali del kristološkega cikla, postavljenega v cerkvi sv. Križa v Splitu (Kaštelet-Crikvine).

1919

Odločil se je za življenje v Zagrebu, v času mirovne konference v Parizu je postal eden od organizatorjev in članov Razstave jugoslovanskih umetnikov v *Petit Palaisu* v Parizu; izbrali so ga za častnega člana Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu; objavili so dve monografiji o umetniku.

1920

Začel je z deli v cerkvi Gospe od Angela – grobni kapeli družine Račić v Cavtatu, ki jih je zaključil 1922. leta.

1921

Ob koncu tega leta je spoznal drugo ženo, Olgo Kesterčanek, s katero sta imela štiri otroke (Marta 1924-1948; Tvrtko 1925-1961; Marija 1927 in Mate 1930).

1922

Postal je profesor na Akademiji za umetnost in umetno obrt v Zagrebu.

1923

Imenovali so ga za rektorja Akademije za umetnost in umetno obrt v Zagrebu.

Ivan Meštrović,
London (?), 1915.
Zasebna last, Split

3

1924

Odpotoval je v ZDA, kjer je s samostojno razstavo v Brooklyn Museumu v New Yorku začel niz razstav po ameriških mestih.

1925

Odkrili so spomenik Marku Maruliću (1924) v Splitu.

1926

Odkrili so spomenik Josipu Jurju Strossmayerju v Zagrebu.

1928

Odkrili so spomenik Indijancem na vhodu v *Grand Park* v Chicagu.

1929

Odkrili so spomenik Grgurju Ninskemu na Peristilu v Splitu.

1931

Končala so se gradbena dela na cerkvi Presvetega Zveličarja pri Otavicah (družinska grobnica).

1932

Samostojno je razstavljal v Umetniškem paviljonu v Zagrebu; oblikoval je kipe in reliefe za cerkev sv. Marka v Zagrebu.

1933

Pripravil je samostojni razstavi v Parizu (Jeu de Paume des Tuileries) in Pragi (Paviljon kraljice Ane »Belvedere« na Hradčanih); odprl je Galerijo Meštrović v Ilici št. 12 v Zagrebu (delovala do 1937).

1934

Postal je redni član Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti.

1938

Končal je gradnjo Doma likovnih umetnosti v Zagrebu ter cerkve Naše Gospe v Biskupiji pri Kninu.

1941

Končal je obnovo kompleksa Kaštelet-Crikvina v Splitu s cerkvijo Sv. Križa, namenjeno razstavljanju lesenih reliefov; italijanska okupacija ga je zalotila v Splitu, od koder je odšel v Zagreb, kjer so ga ustaši aretirali; šesto noč bi moral biti ustreljen brez predhodnega zaslišanja.

1942

Po odhodu iz zapora in hišnem priporu je odšel v Italijo (Rim) in Švico (Loussano in Ženevo); razstavljal je na XXIII. Bienalu v Benetkah.

1945

Objavili so njegovo knjigo *Dennoch will ich hoffen ... Ein Wihnachtsgespräch*, Zürich, nastala je serija oljnih slik z religiozno tematiko.

1947

Na povabilo *American Academy of Fine Arts and Letters* in *National Institute of Arts and Letters* je razstavljal v Metropolitan Museumu v New Yorku kot prvi živeči umetnik, ki je imel možnost tam razstavljati; naselil se je v Syracusi, kjer je bil imenovan za profesorja na Umetniški šoli pri Syracuse University.

1951

14. decembra je bil imenovan za častnega člana Umetniške akademije na Dunaju.

1952

Umetnikova darilna pogodba Narodni Republiki Hrvaški.

1954

Tega leta je postal državlján ZDA.

1955

Sprejel je ponudbo, da predava na podiplomskem študiju univerze Notre Dame v South Bendu v Indiani; naselil se je v South Bendu.

1959

Na kratko je prvič po odhodu v tujino obiskal Hrvaško.

1960

Imenovali so ga za člana Ameriške akademije za umetnost in književnost.

1961

V Buenos Airesu so prvič objavili njegovo knjigo *Spomini na politične dogodke in ljudi* (Uspomene na političke ljude i događaje); 29. marca mu je Republika Avstrija podelila odlikovanje za znanost in umetnost.

1962

Umril je 16. januarja v South Bendu; pokopali so ga 24. januarja v družinski grobnici pri Otavicach.

Ivan Meštrović,
South Bend, 1961.
Archives of the
University of Notre
Dame, USA

Kiparjeva risba¹

(Ivan Meštrović, 1883–1962)

Prav gotovo je za vsakogar velik izziv predstaviti umetniško aktivnost enega od najbolj cenjenih kiparjev dvajsetega stoletja in to z risbo, likovnim izrazom, ki ni zelo pogost v njegovem umetniškem opusu. Še zahtevnejši pa postane, če moramo izbrati zgolj trinajst risb iz umetnikove bogate zapuščine.

Ugotovimo lahko, da se je Ivan Meštrović loteval risbe z raznih zornih kotov. Problematiziral jo je kot ilustracijo, kot diagram ideje, ki jo je oblikoval v trodimenzionalni ali kakšni drugi obliki, obravnaval jo je kot samozadostno tehniko, neodvisno od drugih načinov likovnega izraza. Medtem ko je bilo šrafiranje značilno za zgodnje obdobje Meštrovićeve risarske prakse, je pozneje umetnik vedno bolj posegal po uporabi linij, ki so ob med seboj povezane tvorile obliko človeškega telesa.

¹ Raziskovanje, ki je bilo potrebno za realizacijo teksta, je uresničeno v sklopu znanstvenega projekta prof. dr. sc. Ivane Prijatelj Pavičić: *Severnojadranske umetniške teme. Umetnost, politika, migracije, pomorska izkušnja* (Program: Studia Mediterranea, Filozofska fakulteta, Univerza v Splitu). Ta tekst spremlja interpretacijo risb Ivana Meštrovića kot uvod v razstavo *Risbe Ivana Meštrovića iz zbirke Galerije Ivana Meštrovića v Splitu*; prirejena je bila ob 120. letnici umetnikovega rojstva, nato pa se je nadaljevala z razstavo *Ivan Meštrović 1883 – 1962) RISBA*, ki je bila postavljena pet let pozneje ob 125. letnici umetnikovega rojstva in je tako razstavljena zaokročila ta projekt.

Glej: *Risbe Ivana Meštrovića iz celotne zbirke Galerije Ivana Meštrovića v Splitu*, (katalog razstave; teksti: IGOR MAROEVIĆ, DALIBOR PRANČEVIĆ) Zavod za znanstveno in umetniško delo HAZU – Palača Milesi, Split, 2004; *Ivan Meštrović (1883–1962): RISBA*, (katalog razstave, tekst DALIBOR PRANČEVIĆ). Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod, 2008

Zanimivi so sklopi linij, saj njihovi napeti loki ustvarjajo iluzijo prostranosti oziroma povečanega volumna. Z dodatnimi linijami je še poudaril občutek konveksnosti prostornine. Kasneje je umetnik začel risati izredno plastične like, ki so bili namenjeni dekoraciji arhitektonskih sklopov; občutke globoke pretresenosti pa je prenesel na risbe, ki so nastale v težkih trenutkih v zaporu med drugo svetovno vojno.

Če želimo do popolnosti spoznati in razumeti umetnikov obsežni opus, ne moremo mimo dejstva, da predstavlja risba nepogrešljivi del njegovega ustvarjanja.

Risbe, ki so zastopane v tem res elitnem izboru, označujejo Meštrovičev čas, ki ga je preživel v krajih, pomembnih v njegovem ustvarjalnem in zasebnem življenju (Dunaj, Rim, Ženeva, New York, Zagreb). Na izbranih risbah lahko prepoznamo tudi fiziognomiji obeh Meštrovičevih žena: Ruže, ki jo je portretiral v hedonistični podobi dunajskega boemskega življenja in jo prenesel v brezčasni dantejevski mit o Francesci in Paolu; in Olgo, prikazano v risbi, ki je nastala kot neposredna študija za izjemno skulpturo *Kontemplacija*.

Risba z najzgodnejšim datumom je *Vrnitev k heroizmu* (*Povratak k heroizmu*), ki je nastala na Dunaju 1904, kar potrjuje Meštrovičev rokopis na hrbtni strani slike. Mimogrede naj omenimo, da se je Ivan Meštrovič vpisal na Akademijo likovnih umetnosti na Dunaju.

1901.² Z *Združenjem likovnih umetnikov Avstrije – Secesija* je začel razstavljeni že 1903; njihov redni član pa je postal 1906. leta. Na XXXV. razstavi Secesije 1910 je predstavil veliko svojih del, ki so nastala v prvem desetletju predvsem na Dunaju in v Parizu.

Ker je v naslovu svojih risb sintetiziral idejo o »herojskem«, lahko to razumemo kot napoved v praksi Ivana Meštroviča. To delo je namreč najavljalo cikel, ki ga je Meštrovič skrbno obdeloval vse do arhitektonsko-kiparskega kompleksa – *Vidovdanskega brama*, s katerim je s fragmenti, skozi razne razstave, utrdil svoj položaj pomembnega avtorja tega časa.³ Motivi 'čas herojev' in tradicije slovanskih legend so postali pomembne smernice Meštrovičevega opusa.

Kadar govorimo o zgodnjem obdobju umetnikove risarske ustvarjalnosti, moramo poudariti Meštrovičevo zanimanje za ljudsko izročilo, ki ga je podedoval od prednikov. Tako so njegove prve mladostne risbe navdahnjene z zgodbami, ki so jih umetniku pripovedovali predniki v okolju,

² O akademskem izobraževanju in umetniškem delu Ivana Meštroviča v prvem desetletju prejšnjega stoletja: IRENA KRAŠEVAC, *Ivan Meštrovič in secesija, Dunaj-Minhen-Praga 1900-1910*, Zagreb, 2002

³ Razstavljeni na Dunaju (1910), Zagrebu (1910), Rimu (1911), Londonu (1915); dela herojskega cikla so pritegnila veliko pozornost strokovne in laične javnosti,

v katerem je rasel, zgodbe pa so se ohranjale po ustnem izročilu ali brale iz Kačićeve *Pismarice*.⁴ Zaradi skromnih možnosti izobrazbe je najpogosteje samo en človek v mestu znal brati, ostali pa so sedeli in ga poslušali na skoraj ritualnih srečanjih. Radovednost mladega človeka je rasla, zato so tudi dela, ki jih je tedaj bral, vplivala na njegovo delo. Tudi sam je priznal, da so ideje Leva Nikolajeviča Tolstoja vplivale na njegovo ustvarjalnost zgodnjega obdobja; med njegovimi najljubšimi književnimi predlogami pa ima posebno mesto *Pekel* Danteja Alighierija.⁵ *Božansko komedijo* je kot izjemen likovni navdih mladim umetnikom priporočal Izidor Kršnjavi, veliki strokovnjak na področju sodobne hrvaške umetnosti. Njegov nasvet je sprejel tudi Ivan Meštrović in oblikoval cel niz del, ki so jih spodbudile vizije pekla. Takšna je risba *Ljubimca s krilato kačo* (*Ljubavnici s krilatom zmijom*, 1905), ki je izrazito avtobiografska. Tukaj je umetnik portretiral sebe in svojo bodočo ženo Ružo Klein⁶, kako se naga objemata v prisotnosti krilate kače, simbola, ki predstavlja dobro in zlo znamenje. Poudarimo, da je mladi par takrat živel neporočen, kar ni bilo v skladu z moralnimi načeli tistega časa.

V drugem desetletju 20. stoletja je risba Ivana Meštrovića začela dobivati povsem novo kvaliteto. Tako na primer risba *Kristusova glava II* (*Glava Krista II*, 1913/14) izraža veliko ekspresivno vrednost, podobno kot pri umetninah, ki jih je Meštrović delal v času slutnje svetovne krize in prve svetovne vojne. Sam umetnik je poudarjal, da se mu je po koncu balkanskih vojn, posebej pa med prvo svetovno vojno, ideja naroda, njegovih zmag in žrtev, zdela premalo v primerjavi s pravimi žrtvami, zmagami in ideali človeštva v celoti. Prav zaradi teh občutkov se je umetnik lotil biblijskih tem.⁷

⁴ Andrija Kačić Miošić (1704–1760), ljudski pesnik, menih. Pisal je v latinščini, zelo pomembno in med ljudstvom priljubljeno delo pa je *Razgovori ugodni naroda slovinskoga* (1756)

⁵ DALIBOR PRANČEVIĆ, *Dela Ivana Meštrovića, navdahnjena z Dantejevim Peklom* (*Djela Ivana Meštrovića inspirirana Danteovim Paklom*), V: Dela Inštituta za zgodovino umetnosti, 27(2003), Zagreb, *Podobe in prizori iz Dantejevega pekla: ilustracije in interpretacije* (*Likovi i prizori Danteova Pakla: ilustracije i interpretacije*), (katalog razstave, teksti: MORANA ČALE, LJILJANA ČERINA), Gliptoteka HAZU, Zagreb, 2004

⁶ Ruža Meštrović, roj. Klein (1883-1942), prva žena Ivana Meštrovića. Do poroke v cerkvi Sv. Ivana Nepomuka na Dunaju 1907 sta Ivan in Ruža živela v izvenzakonski skupnosti. Premalo je poudarjen in skoraj nepoznan umetniški opus, ki ga je zapustila Ruža Meštrović. «Postala je kiparka in slikarka, ustvarjala je v tehniki pastela in oglja portrete, tihozitja, kasneje pa tudi kipe pod vplivom Meštrovićevih risb iz dvajsetih let. Sodelovala je na Internacionalni razstavi v Rimu 1911 z enim portretom. Organizirala je nekaj razstav Meštrovićevih in svojih del po njuni ločitvi v dvajsetih letih 20. stoletja.» (IRENA KRAŠEVAC, isto kot 2, str. 73–74)

⁷ IVAN MEŠTROVIĆ, *Mestrovic on His Exhibition in America*, V: The Yugoslav Review, vol. III, št. 2, januar 1925, New York, str. 15

Le nekaj let je preteklo do realizacije naslednjega dela z religiozno temo **Angel I (Andeo I)**, ki verno demonstrira Meštrovićevo nagnjenost k risbi z izrazito linearnim značajem. Beseda je o eni najsubtilnejših podob angela s štirimi krili, kakršne je umetnik upodabljal v risbi 1916. leta. Cel niz občutkov, ki jih je Ivan Meštrović prikazal na obrazih angelov, zasledimo tudi v drugih likovnih tehnikah, vse pa sodijo v to obdobje njegovega delovanja.

Treba je omeniti, da umetnik ni kazal posebne skrbi za svoja zgodnja umetniška dela, zlasti tista iz prvih dveh desetletij njegove umetniške kariere. Vseeno pa je ohranjeno dovolj, da lahko natančneje rekonstruiramo kontinuiteto njegovega umetniškega izraza v tej tehniki. Praksa razstavljanja risb Ivana Meštrovića se pravzaprav začne v času njegove turneje po Ameriki, ko je bila prvič organizirana samostojna razstava njegovih »papirjev«, in to v prostoru *Art Alliance* v Filadelfiji 1925. leta. S takšnim izborom je začel umetnik kvalitetno predstavljati tudi papirno površino, na kateri je puščal sledove, čeprav je sam priznaval, da risba pravzaprav ni njegova tehnika.

Zato se moramo vprašati, od kod izvira ta umetnikova želja po risanju oziroma kaj pogojuje tolikšno Meštrovićevo risarsko dejavnost v tistih letih.

Najprej lahko z gotovostjo rečemo, da je postala risba umetniku zaradi potovanja na novi kontinent najbolj dostopen način likovnega izraza. Vendar pa je tudi v preteklih desetletjih veliko potoval in menjaval ateljeje, v katerih je ustvarjal, zato to ne more biti dovolj tehten razlog za pojasnilo, od kod tolikšna naklonjenost risbi. Enega od vzrokov lahko najdemo tudi v dveh poškodbah roke neposredno pred njegovim intenzivnejšim ukvarjanjem z risbo – zaradi padca skozi okno ateljeja v adaptaciji si je zlomil zapestje roke, ob padcu na parniku, ko je odhajal v Ameriko, pa si je zlomil desno podlaket. Fizično je najmanj zahtevna ravno risba, kreativnost umetnika, kakršen je bil Meštrović, pa se je lahko tudi takrat v popolnosti udeležila. Te vzporednice so vzročno posledično povezane.

Ivan Meštrović je prakso razstavljanja »papirja, na katerem pušča sled«, začel najprej z mapo litografij, ki jih je tiskalo likovno združenje Poletni salon 1923.⁸ Med umetninami, povezanimi v tem edinstvenem Meštrovićevem grafičnem projektu, je tudi risba, ki prikazuje umetnika s pisalom **Človek, ki piše – avtoportret (Čovek koji piše – avtoportret, 1923)**. Ta isti motiv je umetnik uporabil za naslovnico mape in ponovil na kipu iz

⁸ *Ivan Meštrović (1883–1962). LITOGRAFIJA*, (katalog razstave; tekst: BRANIMIR PEŠUT, DALIBOR PRANČEVIĆ), Likovni salon »Vladimir Becić«, Slavonski Brod, 2008

leta 1925 ter pozneje na spomeniški dediščini. Istega leta je nastala risba **Študija za kontemplacijo** (*Studija za Kontemplacijo*). Gre za eno od boljših Meštrovićevih stvaritev - *Kontemplacijo*⁹, na kateri je možno s primerjanjem fiziognomije obraza prepoznati portret druge umetnikove žene Olge.¹⁰ Tudi mnoge *Bogorodice*, ki jih je umetnik oblikoval v dvajsetih letih prejšnjega stoletja, nosijo portretno linijo njegove žene.

V risbah Ivana Meštrovića, ki so nastale leta 1925 v New Yorku, je opazna izrazita voluminoznost. Napete krivulje poteze pastela definirajo obris, s tem pa dajo telesom izrazito plastičnost, poudarjeno z diskretnimi osenčenji – *Dve ženi, Objem* (*Dvije žene, Zagrljaj*). Nekatera od teh del nosijo sledove tipičnega urbanega okolja, včasih celo diskretnega glamurja. – *Sedeča ženska s hrbta* (*Sjedeća žena s leđa*).

V naslednjem obdobju je umetnik na razstavah v Zagrebu, Parizu in Pragi nadaljeval z razstavljanjem risb, ki so v največji meri nastale ravno v času njegovega bivanja v Ameriki.¹¹ Nekatere se danes nahajajo v zbirkah različnih muzejev in tudi v privatni lasti.

Zelo zanimiva je tudi risba **Študija za Psiho** (*Studija za Psihu*, 1927), pomembna za kiparjevo mojstrovino v kararskem marmorju.¹² Apulejevo zgodbo o božanskem Amorju in smrtnici Psihi je uporabil kot tematski navdih za to risbo. Čeprav je bila ljubezen med božanstvom in smrtnico dovoljena, si ob srečanju nista smela nakloniti pogleda. Za razliko od reliefa z istim motivom, narejenega

⁹ *Kontemplacija*, 1924, carrarski marmor, galerija Meštrović (GM-00005)

¹⁰ Olga Meštrović, roj. Kesterčanek (1894–1984), druga žena Ivana Meštrovića. Ivan Meštrović je spoznal Olgo v Dubrovniku ob koncu 1921, ko je v skromni leseni kolibi lapadskega Lazareta izvajal dela za grobno kapelo družine Račić v Cavtatu (Cerkev Gospe od Anđela, 1920–1922)

¹¹ IV. *Kolektivna razstava Ivana Meštrovića*, (katalog razstave; tekst: IVAN MEŠTROVIĆ), Umetniški paviljon, Zagreb, 1932 (razstavljenih 37 risb); *Exposition Ivan Meštrović*, (katalog razstave; tekst: ANDRE DEZARROS, RAYMOND WARNIER), Musée national des écoles étrangères contemporaines, Jeu de Paume des Tuileries, Pariz, 1933, (razstavljenih 28 risb), Vystava del IVANA MEŠTROVIĆE, (katalog razstave, tekst: FRANTIŠEK TABORSKY), Letohradek Kralovny Anny 'Belvedere', Praga, 1933 (razstavljenih 26 risb).

¹² *Psiha*, 1927, carrarski marmor, Galerija Meštrović (GM-00002).

1918. leta, kjer umetnik prikazuje Amorja in Psiho, na tem delu opazimo ločeno podobo smrtnice. Ivan Meštrović v motivu izčrpane podobe v tem ogromnem liku predstavi Psiho kot simbol »iskanja Duše v združitvi z Željjo (Erosom), da bi kot sad dobila Užitek (njuno potomstvo)«. ¹³

Drugačen tip plastičnosti, ki želi detajlno opisati fizionomijo, je viden na risbah, ki so bile namenjene dekoraciji cerkve Presvetega Zveličarja v Otavicach, oziroma družinski grobnici, poznani kot Mavzolej Meštrović. ¹⁴ Dela so namenjena objektu sakralno-pogrebne narave in jih v tem kontekstu tudi razlagamo. Na kupoli nenavadnega ikonografskega programa je zelo viden navdih, ki ga je umetnik dobil pri Michelangelu. Kompaktna dela z veliko prostornino ter latentna ideja non finito

potrjujejo Michelangelov vpliv, posebej s svojim vatikanskim obokom. Obstaja več študij, ki obravnavajo ta ikonografski program, edinstven v hrvaški umetnosti 20. stoletja. V spodnjem delu kupole so prikazani predstavniki svetovnih religij – *Sedeči faraonov lik, Sedeči moški lik / Buda?* (*Sjedeči faraonski lik, Sjedeči muški lik / Buddha?, okrog l. 1938*), temu pa sledijo trije sloji planetov, na katerih lebdijo številni angeli, ki dvigujejo roke k svetlečemu univerzumu, v katerem je upodobljen Zveličar. ¹⁵ Eden od možnih načinov za razumevanje ikonografije tega programa je tudi sinkretistični pogled na religijo. Dekoracija kupole ni bila nikoli končana, ob njej so šele pozneje namestili štiri predloge, ki so nastale v Zagrebu 1938. leta. Šele z zbranimi risbami, povezanimi s

kupolo Presvetega Zveličarja, ki so sedaj še v javnih in privatnih zbirkah, bo mogoče rekonstruirati celovito zamisel tega enkratnega programa.

Kmalu pa so začele nastajati tudi risbe, narisane na zelo nenavadnem kraju, v zaporu na Savski cesti v Zagrebu. Večmesečno Meštrovićevo zaporniško življenje od konca 1941 do začetka 1942 je čas, ko se je njegova kreativna energija najbolje izrazila ravno skozi papir, najsi bodo to pisani teksti ali pa kasneje tudi risbe na papirju. V tem času je iz francoščine prevedel antično dramo *Demetra* iz knjige, ki jo je s seboj ponesel ob aretaciji, istočasno pa je pisal tudi zbirko enodejank *Pogovori z Michelangelom (Razgovori s Michelangelom)*. Potem ko so mu ob božiču 1941 začeli

¹³ JAMES HALL, *Slovar tem in simbolov v umetnosti*, Zagreb, 1991, str. 178-179.

¹⁴ Družinsko grobnico oz. cerkev Presvetega Zveličarja je Ivan Meštrović začel graditi 1926. Gradbena dela so bila končana 1931. »Ne imenujte Mavzolej, ker so grobovi moje rodbine samo postranskega značaja, cerkvice pa je spomenik mojemu kraju. Posvečena je Zveličarju.« Iz pisma, ki ga je poslal 23. aprila 1956 iz Notre-Dama v Indiani (ZDA) Josipu Smrkiniću, ravnatelju Galerije Meštrović v Splitu (*Dopisovanje Ivan Meštrović – Josip Smrkinić, 1955-1961; Arhiv Galerije Meštrović, Split*).

¹⁵ NORMAN L. RICE, HARRY H. HILBERRY, ESTELLE S. HILBERRY, *The Sculpture of Ivan Meštrović, Syracuse, 1948, str. 18-19.*

stražarji tajno prinašati pakpapier, je začel risati na velikem formatu papirja – *Prerok* (*Prorok*). Takrat je nastalo okrog dvajset risb s pretežno religiozno tematiko.¹⁶

Razstavljene risbe so del zbirke Galerije Meštrović v Splitu. Zanimivo je, da v darilni pogodbi¹⁷ iz l. 1952, s katero je umetnik zapustil velik del svojih nepremičnin in popisanih umetniških del, ni omenjena niti ena v splitski vili ali drugje najdena risba. Vendar pa umetnik svojih risb ni pozabil, o čemer pričajo med drugim tudi njegova pisma ob pripravi darilne pogodbe. Evidentiral je njihovo število v popisu, ki ga je sestavil 3. maja 1941. Nato so bile risbe preštete tudi v reviziji, opravljeni 21. maja 1947¹⁸, katero so dopolnili 15. januarja 1952.¹⁹

Zbirka risb v Galeriji Meštrović se je začela z odkupom umetnin od privatnih oseb. Po umetnikovi smrti pa je veliko njegovih risb podarila tudi njegova žena Olga Meštrović in s tem razširila darilno pogodbo iz leta 1952.²⁰ Podarjene umetnine predstavljajo obdobje Meštrovićeve aktivnosti od l. 1904 do 1941. Ta dela tvorijo jedro zbirke risb Galerije Meštrović v Splitu. V naslednjih letih se je zbirka dopolnjevala s posameznimi deli, najpomembnejša pa je prav gotovo poteza Galerije umetnin v Splitu, ki je zaradi muzeološke utemeljenosti in zaokroženosti smiselne celote odstopila svoje risbe, nastale v Meštrovićevem preddunajskem obdobju., ko se je kot vajenec izpopolnjeval v kamnoseški delavnici Pavla Bilinića v Splitu.

¹⁶ IVAN MEŠTROVIĆ, *SPOMINI NA POLITIČNE DOGODKE IN LJUDI*, Zagreb 1993, str. 287-325.

¹⁷ Z *darilno pogodbo* med Ivanom Meštrovićem in Narodno Republiko Hrvaško, podpisano 31. januarja 1952, je urejeno eno od najpomembnejših in najobširnejših daril nekega umetnika hrvaškemu narodu. Za potrebe javnega muzejskega delovanja je Ivan Meštrović podaril svojo vilo v Splitu (danes galerija Meštrović) ter zagrebški dom z ateljejem (danes Atelijer Meštrović) ter sakralno-umetniške celote: Kaštelet-Crikvine v Splitu ter Cerkev Presvetega Zveličarja pri Otavicah z vsemi njihovimi umetninami

¹⁸ Revizijo izpelje Milan Ćurčin, ožji Meštrovićev prijatelj.

¹⁹ Revizijo izpelje direktor Konzervatorskega zavoda za Dalmacijo v Splitu Cvito Fisković, pomemben hrvaški umetnostni zgodovinar, ter asistentka istega zavoda Ksenija Cicarelli.

²⁰ 16. julija 1981, pred uradnim podpisom, je bila imenovana *Komisija za razmatranje podjele crteža Ivana Meštrovića i lijevanje gipsanih skica u inozemstvu*. Komisija, ki je bila poklicana 23. julija, je pregledala in ob manjših spremembah odobrila izbor, ki ga je naredil Dučko Kečkemet, takratni ravnatelj Galerije Meštrović. V zapisniku je med drugim navedeno:

»Za Galerijo Meštrović so izbrane risbe umetniške in dokumentarne vrednosti, to je tiste, ki bolje razlagajo in predstavljajo Meštrovića kot slikarja in so pomembne kot študije, skice in predloge za poznejša Meštrovićeva dela v kiparstvu ali kombiniranih arhitektonsko-kiparskih mojstrovinah. Za Galerijo so te risbe in študije pomembne tudi zaradi raziskovanja in dokumentiranja Meštrovićevega opusa. Poseben izbor pomenijo vse zgodnje risbe v secesijskem slogu, ki so redkost med ohranjenimi umetnikovimi risbami.«

4

Če pogledamo z različnih zornih kotov, ugotovimo, da lahko postane risba Ivana Meštrovića neizčrpen vir raziskovalcem različnih poklicev. Njena vrednost je neprecenljiva, saj predstavlja nosilca neposrednih likovnih izpovedi, kar prinaša v raziskovanje te tehnike nekaj posebnega in presenetljivega.

Dalibor Prančević

Publikacije o Ivanu Meštroviću (Zbirka Dunje Bezjak)

»... menim, da so odveč besede o tem, kaj je narejeno, pa naj gre za kakršno koli stvaritev, posebno pa to velja za likovno delo, ki ima svoj posebni izraz in ga razumemo ali pa ne razumemo.«
(Ivan Meštrović)¹

Vloga in značaj prostora, v katerem se razstavljajo risbe Ivana Meštrovića, sta povsem primerna, če smo pozorni na površino papirja, ki nosi čisto drugačno informacijo. Beseda je seveda o publikacijah, s katerimi so se umetnikova dela v raznih tehnikah poskušala oceniti, sistematizirati, pojasniti oziroma narediti dostopnejša. Zapise o Ivanu Meštroviću je mogoče strniti na več načinov. Med njimi najdemo monografije in tekste avtorjev različnih poklicev, kiparjeve lastne refleksije o umetnosti in življenju na splošno, kataloge s številnih razstav, znanstvena dela, disertacije, novinarske članke itd. Plod skupnih naporov več strokovnjakov za Meštrovićevo delo na začetku 90-ih let prejšnjega stoletja je obširna objava dela *Gradivo za bibliografijo Ivana Meštrovića*, njegov namen pa je bil zbrati vse tekste, povezane z umetnikovim imenom.² Veliko število piscev je doslej že proučevalo življenje in delo tega umetnika.

¹ IVAN MEŠTROVIĆ, MILAN ĆURČIN, Meštrović, Zagreb, 1933, str. 3.

² Gradivo za bibliografijo Ivana Meštrovića od 1899 do 1993 (ur.: JASNA IVANČIĆ, SANJA KREKOVIĆ-ŠTEFANOVIĆ) Fundacija Ivana Meštrovića, Zagreb, Split, Nacionalna in univerzitetna knjižnica, Zagreb, 1993

Ob tej priliki pa predstavljamo vrsto zapisov o Ivanu Meštroviću iz privatne zbirke Dunje Bezjak.³ Zbiranje tiskanega materiala o Ivanu Meštroviću je Dunja Bezjak začela že v začetku 90-ih let prejšnjega stoletja z željo po ustvarjanju in ohranjanju primera hrvaške narodne identitete. Ta vzorec je našla v imenu in delu velikana hrvaškega kiparstva dvajsetega stoletja.

Potrebno pa se je vprašati, kako so povezani pisani viri z delom umetnika, kot je Ivan Meštrović.

Sledove sprejemanja in razumevanja umetnikovega dela v posameznem časovnem obdobju najbolje razumemo skozi pisano besedo. Zelo je zanimivo spremljati pojavljanje nekaterih umetnikov oz. njihov sprejem pri občinstvu od trenutka, ko so polemični toni najglasnejši, pa do prilagajanja in opisa dela na popolnoma drugačen način. Pogosto nekoč škandalozna dela postanejo splošno veljaven del kulturne tradicije nekega naroda. Ivan Meštrović tu ni bil izjema.

Tiskani material pogosto dobi tudi konservatorski značaj, saj se s fotografiranjem dela ter objavo člankov ali monografije dokumentira obstoj morda pozneje izgubljenega dela. Tiskovine tudi ohranjajo sledove kvalitete obstoja umetnine, saj postane fotografija pogosto prva in edina informacija o njej. S pomočjo različnih publikacij je mogoče izbrati množico fotografij, ki so kot fotografski objektiv interpretirale delo Ivana Meštrovića.

Zbirka Dunje Bezjak obsega zadnjih 98 let: od kataloga razstave Ivana Meštrovića in Mirka Račkega v Zagrebu do v novejšem času objavljenih knjig oz. spominov njegovih naslednikov ter kataloga z letošnjih razstav.

Prve publikacije iz zbirke Bezjak segajo v čas Meštrovićevih velikih uspehov na svetovni umetniški sceni, ko je predstavljal dela, nastala ob njegovem bivanju na Dunaju in v Parizu. Dva kataloga obravnavata čas in dokumentirata razstave v Umetniškem paviljonu v Zagrebu 1910: *Razstavo Meštrović-Rački*, na kateri sta se z novimi deli predstavljala Meštrović in njegov prijatelj Mirko Rački, in *Nejunaškemu času navkljub* (Nejunačkom vremenu u prkos), razstavní projekt skupine Medulić, ki se je odvijal pod geslom Iva Vojnovića.⁴ Sodelovanje na teh razstavah je omogočalo širjenje nove kiparske govornice Ivana Meštrovića v domovini in to preko umetniških del, ki so nastajala drugje ter prinesla kiparju svetovno slavo. Leto dni kasneje je Meštrović osvojil prvo nagrado za kiparstvo na veliki Mednarodni razstavi v Rimu.

³ Dunja Bezjak, ugledna kulturna delavka, po rodu iz Varaždina. Vrsto let živi in dela v Mariboru, posebej na področju kulturnega povezovanja obeh držav. Leta 2008 jo je predsednik Republike Hrvaške Stjepan Mesić odlikoval z Redom hrvatskog pletera za posebne zasluge pri uveljavljanju kulture hrvaškega naroda v Republiki Sloveniji.

⁴ *Razstava Meštrović-Rački*, (katalog razstave, teksti: IVO VOJNOVIĆ, ANDRIJA MILČINOVIĆ), Umetniški paviljon, Zagreb, 1910, *Nejunaškemu času navkljub*, (katalog razstave), Umetniški paviljon, Zagreb, 1910.

Veliko nihanje razpoloženja, ki se je odražalo v njegovi umetniški aktivnosti, lahko spremljamo tudi skozi pisna pojasnila, ki jih je objavljala umetnik sam. V začetku 30-ih let je Ivan Meštrović sam napisal uvodni tekst k samostojni razstavi v Umetniškem paviljonu v Zagrebu.⁵ Brez želje po preračunljivosti v širšem kontekstu lastnega dela, je z distanco do nacionalne ideje in monumentalne forme, postavil v ospredje neangažirano dejstvo. O tem lahko dvomimo, saj so razstavljene umetnine starejše in so izzvale reakcijo kritikov. Najpomembnejša je kritika Augusta Cesarca. Avtor očita kiparju letargično in nezainteresirano držo in se zelo nepohvalno izrazi o mnogih Meštrovićevih razstavljenih delih.

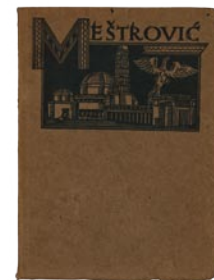
Zaradi retrospektivnega pogleda so med publikacijami zelo pomembne monografije, ki ob objektivnih kritičnih sodbah pogosto prinašajo tudi povzetek njegove zelo zanimive življenjske poti, zelo podobne poti drugega velikega umetnika, ki v slikarstvu zagovarja novi koncept predstavitve – Giotto. Ivan Meštrović je iz kmečkega okolja, zaznamovanega s skromnimi možnostmi izobrazbe, prišel na Dunaj in zelo hitro se je začela njegova umetniška kariera.

»Revščina in beda sta pogosto največja dediščina, ker tudi največji neuspeh človeka ne more dotolči in pahnuti nižje, od koder je prišel.«⁶

Najpomembnejša je vsekakor prva monografija o Ivanu Meštroviću, tiskana v Londonu 1919, pri njenem nastajanju pa je sodeloval tudi sam umetnik.⁷ Tukaj nekako sledimo želji samega Ivana Meštrovića po sistematizaciji svojega umetniškega dela z bistvenimi teksti različnih avtorjev. Treba je poudariti, da so se v tej monografiji prvi krat popisala umetnikova dela, ki so nastala v obdobju od 1901 do 1918, torej v času, ko je umetnik živel po raznih evropskih mestih.

»Ob vsej dobri volji in ljubezni, s katero je knjiga nastajala, ni mogla biti brezhibna in s čisto umetniškim značajem.«⁸

Monografija je nastajala v posebnem času, ki je vplival s svojim propagandnim tonom, neznačilnim za delo nekega kiparja. Istega leta kot londonska je objavljena tudi monografija, ki jo je napisal Kosta Strajnić in vnesel svoj pogled na umetniško produkcijo Ivana Meštrovića; nastajala je do konca leta 1914.⁹ Nato je minilo več kot deset let do objave naslednje monografije, v kateri se je

⁵ IV. *Kolektivna razstava Ivana Meštrovića*, (katalog razstave, tekst: IVAN MEŠTROVIĆ), Umetniški paviljon, Zagreb, 1932.

⁶ Isto kot 1, str. 3.

⁷ JOHN LAVERY, MILAN ĆURČIN, IVO VOJNOVIĆ, JAMES BONE, BOGDAN POPOVIĆ, ERNEST H. R. COLLINGS, ROBERT W. SETON WATSON, *Ivan Meštrović: A Monograph*, Williams and Norgate, London, 1919.

⁸ Isto kot 1, str. 3.

⁹ KOSTA STRAJNIĆ, *Ivan Meštrović*, Beograd, 1919.

sam Ivan Meštrović s pisanim tekstom, tudi tukaj večkrat citiranim, ozrl na svojo umetniško pot.¹⁰ V tej, 1933. leta objavljeni monografiji, je veliko pripomb, ki so lahko pomembne za interpretacijo umetnikovega opusa. Navajam samo tisto, v kateri avtor ponovno razmišlja o odnosu likovnega dela in napisane besede o njem.

»V likovni umetnosti, še posebej v kiparstvu, ni mogoče vsega povedati tako, kot v knjigi; morda pa se lahko bolj zgoščeno in neposredno pove to, kar je bistveno, kar pa ne velja za pisano besedo; to lahko primerjamo z najbolj svečanimi in najusodnejšimi časi v življenju, ko se lahko več, bolj toplo in iskreno pove s kretnjo, pogledom in izrazom obraza, kot je to možno z besedami.«¹¹

Če se poglobimo v te besede, nikakor ne moremo zanemariti dejstva, da so rezultat razmišljanja človeka, kateremu je bil prvi izraz vendarle kiparstvo.

Za raziskovanje Meštrovićevega opusa so pomembne monografije, oziroma zvezki, kjer je možno najti potrditev sodelovanja in podporo Ivanu Meštroviću. V tej skrajno jedrnati kronologiji je treba posebej predstaviti monografijo, objavljeno 1948.¹² Zanimiva je prošnja bivšega ravnatelja Galerije Meštrović Josipa Smrkinića, naj mu Ivan Meštrović pošlje biografijo, da bi jo uvrstil v katalog stalne zbirke, ki jo je pripravljal. Umetnik ga je opozoril na ta monumentalni zvezek in s tem pokazal tudi svojo naklonjenost takšnemu načinu biografskega predstavljanja.

»Lahko bi mi poslal on (Cvito Fisković, op. a.) ali kdo drug predgovor (če bi sploh obstajal) in me vprašal, kaj me je pri tem vodilo, jaz pa bi na kratko odgovoril, to pa bi on lahko vnesel v svojo predstavitev. Življenjepiš lahko citira iz knjige, ki jo je izdala sirakuška univerza, če pa bi kaj razširili, bi mi poslali v pregled. Po tej publikaciji ni bilo kakšne pomembnejše izdaje.«¹³

V času umetnikovega življenja je tiskana tudi knjiga *Religiozna umetnost*¹⁴, objavljena med drugo svetovno vojno s fotomaterialom, ki se nanaša na dela, spodbujena z religioznimi motivi. 1959 je izšel izčrpen pregled v angleškem jeziku avtorja Laurence Schmeckebera.¹⁵ To se je zgodilo v času, ko je Meštrović dobil ameriško državljanstvo.

Publikacije, ki so nastale po umetnikovi smrti, želijo pojasniti njegovo umetniško pot skozi rekonstrukcijo življenja s pomočjo pisem in arhivskih virov ter iz pogovorov s sodobniki. Med

¹⁰ Isto kot 1.

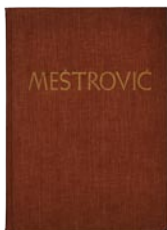
¹¹ Isto kot 1, str. 5.

¹² NORMAN L. RICE, HARRY H. HILBERRY, ESTELLE S. HILBERRY, *The Sculpture of Ivan Meštrović, Syracuse, 1948*

¹³ Pismo, ki ga je 23. aprila 1956 iz Notre-Dama v Indiani (ZDA) Ivan Meštrović poslal Josipu Smrkiniću, ravnatelju Galerije Meštrović v Splitu (*Dopisovanje Ivan Meštrović – Josip Smrkinić, 1955–1961*; Arhiv Galerije Meštrović, Split).

¹⁴ IVO ŠREPEL, *Religiozna umetnost Ivana Meštrovića, Zagreb, 1943.*

¹⁵ LAURENCE SCHMECKEBIER, *Ivan Meštrović – Sculptor and Patriot, Syracuse, 1959.*

pomembnejšimi interpreti najdemo imena, kot so Grga Gamulin, Željko Grum, Duško Kečkemet, Vesna Barbić, Božidar Gagro, Tonko Maroević, Zvonko Maković in mnogi drugi. Novo tisočletje je zaznamovano s spoznanji, ki temeljijo na nadaljnem raziskovalnem delu v domačih in tujih arhivih. Prva monografija, ki ponuja obsežen pregled Meštrovićevega delovanja v prvem desetletju prejšnjega stoletja, je monografija avtorice Irene Kraševac¹⁶, po njeni zaslugi pa so jasno predstavljene osnovne likovne kvalitete in razlike, ki prevladujejo v dunajskem in pariškem opusu Ivana Meštrovića. Važni elementi, ki označujejo pripadnost secesiji, so vsebina dela in njegove morfološke kvalitete.

Posebno skupino publikacij predstavljajo književna dela Ivana Meštrovića. Njegovi literarni poskusi segajo v čas pred njegovim odhodom na študij kiparstva na Akademijo likovnih umetnosti na Dunaj leta 1901. 1899 je Meštrović napisal pesem v desetercih *Moja vila, pomagaj mi peti* (Vilo moja pivat mi pomaži), katero je posvetil menihu Andriju Kačiću Miočiću. Nekaj umetnikovih literarnih del so objavili že za časa njegovega življenja, nekaj pa je izšlo po umetnikovi smrti: knjiga refleksij *Dennoch will ich hoffen ... Ein Weihnachtsgespräch* (Vseeno upam ali Božični pogovori), zbirka pripovedk *Nori Mile*, memoarski zapisi *Spomini na politične dogodke in ljudi* (Uspomene na političke ljude i događaje), ter avtobiografski roman *Ogenj in opeklina* (Vatra i opeklina).¹⁷ V zadnjih objavljenih dramskih tekstih *Pogovori z Michelangelom*¹⁸ ni do konca izčrpana umetnikova književna zapuščina, saj na objavo čaka še nekaj dramskih tekstov. Takšna je na primer zgodovinska drama *Kambus*, ki govori o življenju staroperzijskega kralja Kambiza, ter rokopisi *Aleksandrida in Kejo*, ki se le redko omenjajo, Meštrović pa je zanje izdelal tudi risbe.¹⁹

Veliko pomembnejših zapisov o Ivanu Meštroviću, ki so bili periodično objavljeni, vsebuje tudi zbirka Dunje Bezjak. Z nadaljnjimi naporimi in predanim delom se bo zbirka dopolnjevala in končno postala morda najpomembnejša znana akumulacija tiskovin o Ivanu Meštroviću, zbranih zunaj inštitucijskih okvirjev.

Dalibor Prančević

¹⁶ IRENA KRAŠEVAC, *Ivan Meštrović in secesija, Dunaj-München-Praga 1900-1910*, Zagreb, 2002.

¹⁷ *Dennoch will ich hoffen. Ein Weihnachtsgespräch*, Zürich, Rascher Verlag, 1945; *Nori Mile*, Zagreb, Matica Hrvatska, 1970. *Spomini na politične dogodke in ljudi*, Zagreb, Matica Hrvatska, 1968; *Ogenj in opeklina*, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998.

¹⁸ IVAN MEŠTROVIĆ, *Pogovori z Michelangelom*, Zagreb, Školska knjiga, 2007.

¹⁹ DALIBOR PRANČEVIĆ, *Imaginarni razgovori Ivana Meštrovića, v Kvartal*, 1 (2008.), Zagreb.

Ivan Meštrović in Slovenci

Problematika celovitega učinkovanja Ivana Meštrovića na slovensko likovno umetnost žal sodi med siva področja domačih umetnostno zgodovinskih raziskav, saj pogrešamo sistematično obdelavo sicer maloštevilnih virov in posredne dokumentacije. Večina strokovnjakov omenja Meštrovića izključno v kontekstu obravnave posameznih slovenskih umetnikov v času neposredno pred prvo in do druge svetovne vojne, zatekajoč se k likovnim analizam del pri ugotavljanju podobnosti, manjka pa izčrpen pregled celostnega mojstrovega vpliva na domače ustvarjalce, ki je bil pri nekaterih bolj, pri drugih manj izrazit. Ob vsej kompleksnosti tematike skuša pričujoči sestavek le kronološko povzeti nekatera že znana izhodišča na enem mestu, ki pa zahtevajo poglobljeno strokovno predstavitev in generalizacijo.

Prvi dejavni stik med Meštrovićem in slovenskimi umetniki se zgodi že v obdobju njegovega študija na Akademie der Bildenden Künste na Dunaju, kamor se vpiše po manjših zapletih leta 1901. Po zanimivem spletu okoliščin se je Meštrovićev kamniti doprsni portret cesarja Franca Jožefa, ki ga ustvari za sprejemni izpit, znašel v stalni zbirki Muzeja Laško. Ker je Meštrovića že od začetka študija zanimala tudi arhitektura, je pogosto zahajal v Wagnerjev atelje, kjer spozna Jožeta Plečnika. Med umetnikoma se kasneje splete iskreno prijateljstvo, skoraj v celoti pa je ohranjena tudi njuna korespondenca (Plečnik je npr. v nekem pismu označil Meštrovića kot genialnega podobarja, moža velikega duha in preoranega srca). Zahvaljujoč odlični monografiji Marjana Mušiča je odnos med obema mojstroma kvalitetno opisan. Meštrović je naslednjega leta prvič razstavljal v okviru Akademije, približno tedaj pa se spozna tudi z bodočimi Vesnani.

Oktober 1902 pride na Dunaj Maksim Gaspari skupaj s Hinkom Smrekarjem, medtem ko je Gvidon Birolla nanju že čakal. Smrekar se tedaj vpiše na pravno fakulteto, Gasparija pa na Akademiji sprva zavrnejo, tako da se vpiše na K.u.K. Graphische Lehr- und Versuchsanstalt

(t. i. Grafični zavod), kasneje pa še v Streblovo zasebno slikarsko šolo, kjer so pripravljali bodoče študente za vpis na Akademijo. Ustanovni zbor Vesne istega leta zaradi nesoglasij propade, vendar sklenejo, da bodo v društvu tako slovenski kot hrvaški kiparji in slikarji, kot neke vrste slovanske protiuteži dunajski secesiji. Maksim Gaspari je tedaj v enem od pisem svojemu dobrotniku, dr. Josipu Niku Sadnikarju omenil prijatelja Ivana Meštrovića, »kiparja, ki je lep tudi na pogled«. Bajе so za njim pogledovale vse Dunajčanke, on pa se je ukvarjal samo z umetnostjo. Meštrović je Gaspariju na začetku znanstva, ko sta imela v najemu skupno sobo, večkrat posodil akademjsko študentsko izkaznico, da si je lahko zastoj ogledoval razstave. Tukaj je treba omeniti izpričano Meštrovićevo značajsko lastnost, ki ga je očitno odlikovala že od mladega, namreč izjemno dobrotljivost in človekoljubje, zaradi česar si je pridobival vsesplošne simpatije. O iskrenem prijateljstvu s Smrekarjem priča tudi epizoda, ko sta na božič 1902 v kamri raje skupaj igrala šah in se sladkala z dobrotami, ki jih je Sadnikar poslal Smrekarju v paketu, namesto da bi šla k polnočnici, kot sta prvotno nameravala. To leto je bilo pomembno tudi zaradi velike Rodinove razstave na Dunaju, kjer se je Meštrović prvič osebno srečal s francoskim mojstrom. Spoznala sta se v Gliptoteki ob prisotnosti Alphonsa Muche, ki je pogovor prevajal. Iz tega obdobja izvira drugi Meštrovićev avtoportret, ki ga je na Gasparijevo priporočilo kupil dr. Sadnikar in ga še danes hranijo v Sadnikarjevi zbirki v Kamniku. Portret, kot pomembno prelomnico, omenja tudi kiparjeva hči Marija Meštrović v najnovejši biografiji, saj se na izrazu lica in bojeviti gestikulaciji rok, kljub nemogočim eksistenčnim pogojem, odražata silovita energija in odločnost na poti do uspeha.

Gaspariju uspe vpis na Akademijo pri prof. Rudolfu Bacherju oktobra 1903, istega leta pa se končno formira klub Vesna s predsednikom Sašo Šantlom in člani, kot so Berneker, Birolla, Gaspari, Meštrović, Peruzzi, Rački, Smrekar in Tratnik, pri čemer je prisotnost Hrvatov utrjevala tedaj zmeraj bolj aktualno panslovansko zavest ter krepila prijateljske in stanovske vezi med narodoma. V tem obdobju je Gaspari prispeval prepoznavno geslo Vesnanov: Iz naroda za narod, ustvaril pa je tudi znano portretno karikaturu Ivana Meštrovića in skupinsko karikaturu Vesnanov (Smrekar, Hren, Peruzzi, Meštrović, Gaspari) v tehniki tuša s peresom na papirju. Ko Meštrović postane član Wiener Sezession dejansko predstavlja edini povezujoči člen gibanja z Vesnani.

Ivan Meštrović ustvari leta 1904 kiparski osnutek za spomenik slovenskemu matematiku Juriju Vegi, ki pa je pri nas utonil v pozabo. Težko bi dejali, da je imel Meštrović kakšen poseben slogovni ali vsebinski vpliv na dogajanje v Vesni, vendar je bila njegova prisotnost neprecenljiva, saj je že takrat izžareval neobičajno karizmo. Leta 1907 odideta Gaspari in Smrekar v München, tedaj pa se bolj ali manj zaključí tudi delovanje Vesne.

Skupina dalmatinskih likovnikov je pod vodstvom E. Vidovića v Splitu leta 1908 ustanovila društvo Medulić, ki se mu pridružijo še Meštrović, Rački, Krizman in drugi. Društvo se je prvič skupinsko predstavilo na razstavi v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani že leta 1909, nakar je čez dve leti sledila razstava v Zagrebu. Tukaj se je na Meštrovićevo prigovarjanje predstavil Plečnik z nekaj

fotografijami del in skicami. Program društva je podpiral kulturno sodelovanje med slovanskimi narodi, saj je dejansko šlo za odvod Zveze južnoslovanskih umetnikov Lada, ki je imela prvo razstavo v Sofiji. V tem obdobju sta se Plečnik in Meštrović dogovarjala glede ustanovitve južnoslovanskega kulturnega centra, ki bi naj deloval v Splitu ali Dubrovniku.

Ivan Meštrović zagotovo ni slutil, da bo kamniti kip Vdova (ali mati) z otrokom, ki ga je ustvaril leta 1912, v okviru Vidovdanskega cikla, nekoč v obliki bronastega odlitka predstavljal enega od treh njegovih javnih spomenikov v Sloveniji. Spomenik se nahaja pred OŠ Jožeta Gorjupa v Kostanjevici na Krki, v stavbi pa celo hranijo patiniran mavčni model. Nekdanji ravnatelj šole in kulturni delavec Lado Smrekar je zaradi avtorskih pravic za dovoljenje prosil mojstrovo vdovo, v ZDA živečo Olgo Meštrović, ki je že leta 1980 odobrila odlivanje po mavčnem modelu iz Narodnega muzeja v Beogradu. Dodatno dovoljenje za odlivanje si Božidar Jakac izprosi pri direktorici muzeja Katarini Ambrozić, izvedejo pa ga v zagrebški livarni Šeb. Spomenik na kamnitem podstavku z napisom V SPOMIN VSEM MATERAM je ob otvoritvi novega krila šole leta 1982 odkril sam Božidar Jakac.

V času okoli leta 1913 sta Meštrović in Plečnik začasno izgubila stik, kot je razvidno iz pisma, ki ga je hrvaški kipar iz Rima poslal našemu arhitektu v Prago, kjer je poučeval na Umetnoobrtne šoli. Po koncu balkanskih vojn je Beograd postal neke vrste osrednji politični prostor, ki se je zdel idealen kot središče združevanja južnoslovanskih narodov, četudi so se že kazale težnje po srbski hegemoniji. Meštrović je omenil namero po ustanovitvi umetnoobrtne šole v Beogradu, katere vodstvo naj bi prevzel Plečnik. Hkrati mu sporoča željo zagrebške revije Savremenik po objavi članka izpod peresa mladega kritika Koste Stranjića, za kar potrebujejo fotografije njegovih del in biografijo. Stranjić si je skupaj z Meštrovićem v številnih čustveno nabitih pismih prizadeval navdušiti Plečnika nad prevzemom arhitekturnih naročil v Beogradu, še posebej ko so leta 1913 ustanovili Odbor za organizacijo umetniških poslova Srbije i Jugoslavenstva, čigar pokrovitelj je bil sam prestolonaslednik Aleksander. V častnem predsedstvu sta bila poleg drugih tudi Plečnik in Meštrović, v delovnem odboru pa Jakopič, Jama in Vesel. Šlo je torej za prestižno ustanovo, v kateri pa Plečnik zaradi svoje bolj ali manj urejene eksistence v Pragi in uglednega položaja na Dunaju, kot uradnega Wagnerjevega naslednika po trikratnem predlogu umetniškega kolegija dunajske Akademije, ni videl svoje bodočnosti, čeravno je v odgovoru navedel, da se ne počuti sposobnega za tako zahtevno nalogo. Tik pred vojno je Plečnik v pismu Stranjiću ponovno izkazal svoje občudovanje in naklonjenost do Meštrovića: « Bog daj Meštroviću zdravja in svojega Duha na vzpenjajočo se njegovo cesto.» Ponovna navezava stikov med Meštrovićem in Plečnikom po prvi svetovni vojni ni obrodila sadov, saj sta bila zasedena vsak s svojimi obveznostmi, vendar sta do konca ohranila medsebojno spoštovanje.

Brez dvoma se je najodločilnejše obdobje Meštrovićevega vpliva na slovenske likovne umetnike pričelo leta 1922, ko je nastopil profesuro in kasneje vodil tudi specialko na Akademiji za umjetnost i umjetni obrt v Zagrebu. Tega leta se na Akademijo vpiše Peter Loboda, ki je študiral kiparstvo pri

prof. Rudolfu Valdecu in Robertu Frangešu, na specialko pa hodil k Meštroviću in jo zaključil z odliko. Mojster je bil nad sicer ne več tako mladim kiparjem navdušen, zato ga po diplomi sprejme v svoj privatni atelje kot pomočnika pri spomeniku Grgurja Ninskega za Split in pri projektu prvega Indijanca z lokom (1925) za Chicago, ki mu je sledil Indijanec s kopjem (1927). Loboda je uspešno sodeloval še pri drugih naročilih, tudi za notranjo opremo, vendar se je leta 1927 raje odločil za samostojno pot in se začasno preselil v Domžale. O Meštrovićevem vplivu na umetnikova dela v zagrebškem obdobju ter njegovem kasnejšem slogovnem in motivskem osamosvajanju podrobno govori študija Cirila Velepiča. Loboda je skozi vsa obdobja ohranjeval stike s Hrvaško, saj se je oženil s pisateljico Jeleno Zrinski in v obdobju od 1938 do 1948 živel v Zagrebu. Nato se preseli v Ljubljano, kjer so ga imenovali za docenta na novi Akademiji upodablajočih umetnosti.

Zanimivo, da je Ivan Meštrović že naslednje leto po nastopu službe na Akademiji, leta 1923, predstavil svoja dela na samostojni razstavi v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani, kar dokazuje priznanje s strani slovenskih kolegov in njegov vedno večji kulturni pomen tudi pri nas. Izjemno pohvalna je kritika Franceta Steleta v Domu in svetu. Iz tega obdobja izvira tipična zgodba s študentom Karlom Jirakom, kasnejšim priznanim mariborskim profesorjem likovne umetnosti. Sprva se je prijavil na dunajsko Akademijo za likovno umetnost, kjer ga zaradi zamujenega vpisnega roka zavrnejo, končno pa mu leta 1923 uspe vpis na Zagrebško Akademijo, kjer opravi sprejemni izpit zunaj roka kar pri Ivanu Meštroviću, h kateremu se je v obupu zatekel. Le-ta mu zagotovi prostor v skromnem skupnem študentskem bivališču, dnevni obrok in kasneje tudi mesto pomočnika v svojem ateljeju. Po pripovedovanju slikarjevega sina Georga je Karel Jirak Meštrovića zmeraj globoko spoštoval in se rad spominjal njegove velikodušnosti. Po drugi svetovni vojni se je Jirak z družino preselil v avstrijski Kapfenberg, kjer sprva ni našel zaposlitve, zato je pisal svojemu mojstru v Ameriko, proseč ga za pomoč pri imigraciji. Na srečo je kmalu dobil mesto profesorja na Realki v Brucku na Muri in ostal v Avstriji do konca življenja. Sicer pa v Jirakovem likovnem opusu ne zasledimo Meštrovićevega vpliva. Umetnik naslednje leto odpotuje v New York, kjer spozna Nikolo Teslo in Mihajla Pupina.

Ena najbolj kurioznih osebnosti med tedanjimi slovenskimi likovniki je brez dvoma kipar in slikar Jože Gorjup iz Kostanjevice na Krki, ki se je oktobra leta 1925 vpisal na zagrebško Akademijo pri prof. Rudolfu Valdecu, kasneje pa sta ga poučevala Frano Kršinić in Ivan Meštrović. Mojstra sta imela na Gorjupa izjemen vpliv, še posebej Meštrović, čemur se v najnovejši monografiji posveča dr. Andrej Smrekar, problematiko pa sta obravnavala tudi France Stele in Emilijan Cevc. Gorjup očitno ni imel stalnega bivališča v Zagrebu, pa tudi predavanj na Akademiji se je redko udeleževal, saj ga je verjetno bolj vleklo v Firence, kamor se je preselil že po štirih semestrih. Zelo verjetno je Meštrović posredoval pri svojem znancu, prof. Feliceju Careni iz firenške Akademije, naj sprejme Gorjupa k sebi.

Leta 1926 Ivan Meštrović ustvari kip Dekle (Ženska) ob morju, čigar bronasti odlitek na podstavku iz braškega marmorja se kot javni spomenik nahaja na zelenici pred Zdravstvenim

domom v Velenju. Kip je leta 1980 odlila zagrebška livarna Torzo, svečano pa so ga odkrili naslednje leto, ob preimenovanju mesta v Titovo Velenje. Dogodek je potekal v sodelovanju s pobratenim mestom Splitom in Galerijo Meštrović, pogovori o tem pa so potekali že leta 1978, ko sta se ob kiparjevi pregledni razstavi v Galeriji Kulturnega centra Ivan Napotnik sestali kulturni delegaciji obeh pobratenih mest. Originalni kip v carrarskem marmorju hrani Meštrovićev atelje v Zagrebu, mavčni model in prvi bronasti odlitek pa Galerija Meštrović v Splitu.

Iz državne moške obrtne šole v Ljubljani pride leta 1928 na zagrebško Akademijo Frančišek Smerdu in sprva študira pri profesorjih Rudolfu Valdecu, Robertu Frangešu in Franju Kršiniću, po diplomi leta 1932 pa se vpiše še na kiparsko specialko pri Ivanu Meštroviću. Smerdujeva izjemna umetniška osebnost se je tako v obdobju do druge svetovne vojne razvijala ob močnem vplivu Franja Kršinića na eni in Ivana Meštrovića na drugi strani, z rahlimi odmevi Aristida Maillola ob koncu tridesetih let, kar v monografskem orisu analitično pojasnjuje Ciril Velepč. Leta 1946 Frančiška Smerduja imenujejo za profesorja na novi ljubljanski Akademiji, ki je zaposlila kar nekaj nekdanjih študentov zagrebške Akademije.

Odmevi Meštrovićevega dela na slovenske umetnike pred drugo svetovno vojno so seveda segali tudi izven zagrebške Akademije. Tipičen primer je Lojze Dolinar, eden najbolj nadarjenih slovenskih likovnih umetnikov, ki je leta 1929 za časnik Slovenski narod izjavil, da je Meštrović zanj največji kipar na svetu. Mojstrov vpliv nanj na posameznih primerih pojasnjuje Špelca Čopič v svoji izčrpni monografiji. V zvezi z odnosom Meštrovića do Dolinarja pa so zanimive peripetije okrog postavitve spomenika Kralju Petru I. Osvoboditelju, na pobudo ljubljanskega pododbora Društva rezervnih oficirjev, ki je čez dve leti ustanovil Odbor za postavitev spomenika. Zaradi neuspelega natečaja je njegov predsednik Ladislav Bevc odpotoval k Ivanu Meštroviću v Zagreb, s prošnjo, naj prevzame to zahtevno nalogo, kot opisuje v svojih Spominih. Mojster je ravno tedaj delal na spomeniku Indijanca za Chicago, zato se je opravičil in predlagal za projekt Lojzeta Dolinarja, kot sposobnega kiparja, tako v strokovnem kot umetniškem pogledu. Kasneje je Plečnik izbral eno izmed več obstoječih variant Dolinarjevega konjeniškega kipa in predlagal mesto postavitve pred Mestno hišo.

Drugi primer je Tine Kos, ki je študiral na dunajski Akademiji, a je v tridesetih letih dodobra preučil dostopne mojstrove umetnine, ki so ga navduševale. Izjemno, na novo odkrito je Meštrovićevo učinkovanje na zgodnjo arhitekturo Viktorja Sulčiča, ki je sicer študiral v Firencah in Bologni. Sulčič je že pred drugo svetovno vojno emigriral v Argentino, kjer je med drugim ustvaril znamenito živilsko tržnico Abasto (1934) in stadion La Bomboniera, oboje v Buenos Airesu. Meštrovićev vpliv lahko kot hommage zasledimo tudi v posameznih zgodnjih portretih znanega mariborskega kiparja Gabrijela Kolbiča. Umetnik je ob nemški okupaciji zapustil Prago in se leta 1940 vpisal v zadnji letnik zagrebške Akademije pri prof. Franu Kršiniću. Tukaj je поблиže spoznal dela Ivana Meštrovića, ki ga je sicer prvič srečal že v Pragi in zaslutil njegovo izjemno osebnost.

6

Najkasnejše Meštrovićevo delo, ki se nahaja v Sloveniji, je bronasti odlitek Persefone iz leta 1946, nahaja pa se na Trgu miru v Slovnenj Gradcu. Mesto je pridobilo na pobudo Mejre Palir, nekdanje direktorice Muzeja Meštrović v Splitu, ki se je ob upokojitvi s soprogom Jakobom preselila na Koroško.

Najnovejša razstava Meštrovičevih risb v obnovljenem Razstavišču Univerzitetne knjižnice Maribor tako pomeni dolgo pričakovano priložnost za obnovitev sodelovanja med hrvaškimi in domačimi inštitucijami v smislu strokovnega ovrednotenja vseh razsežnosti mojstrovega vpliva na slovensko kulturno dogajanje, saj očitno znova narašča zanimanje za njegove izjemne umetnine.

Mario Berdič

Razstave v Sloveniji:

- 1909 – skupinska razstava v okviru društva Medulić v Jakopičevem paviljonu, Ljubljana
 1923 – samostojna razstava v Jakopičevem paviljonu, Ljubljana
 1947 – skupinska potujoča razstava Slikarstvo in kiparstvo narodov Jugoslavije 19. in 20. stoletja, Ljubljana
 1978 – pregledna razstava v Galeriji Kulturnega centra Ivan Napotnik, Velenje.
 1983 – razstava ob 100. letnici rojstva (organizacija Galerija Meštrović, Split), Cankarjev dom, Ljubljana in Koroška galerija Slovenj Gradec

Literatura:

- Ciril Velepich: Peter Loboda, katalog retrospektive v Moderni galeriji, Ljubljana, 1966
 Ciril Velepich: Tine Kos, katalog retrospektive v Moderni galeriji, Ljubljana, 1967
 Ciril Velepich: Frančišek Smerdu, katalog posthumne retrospektive v Moderni galeriji, Ljubljana, 1971
 Stane Mikuz: Maksim Gaspari, MK, Ljubljana, 1978
 Duško Kečkemet: Ivan Meštrović, NOLIT, Beograd, 1983
 Špelca Čopič: Lojze Dolinar, SAZU / Partizanska knjiga, Ljubljana, 1985
 Marjan Mušič: Jože Plečnik, Partizanska knjiga, Ljubljana, 1986
 Božidar Gagro, Nenad Gattin: Ivan Meštrović, Globus, Zagreb / DZS, Ljubljana, 1987
 Mario Berdič: Karel Jirak, monografski katalog ob 45. obletnici Umetnostne galerije Maribor, 1999
 Andrej Smrekar: Umetnost - slavošpev življenju, katalog ob 50-letnici galerijske dejavnosti v Kostanjevici na Krki, Lamutov likovni salon, okt. 2006 - feb. 2007
 Andrej Smrekar: Neizziveto hrepenenje, Jože Gorjup 1907-1932, monografski katalog, Galerija Božidar Jakac - Lamutov likovni salon, Kostanjevica na Krki, 2007
 Milena Koren Božiček in Kornelija Križnič: Javni spomeniki v Velenju, Galerija Velenje, 2008
 Ivan Sivec: Slovenska pravljica Maksima Gasparija, Koper, Ognjišče, 2007
 Ladislav Bevc: Spomini, Ljubljana, Jutro, 2006
 Maria Meštrović: Ivan Meštrović - The Making of a Master, London, Stacey International, 2008

Zahvale:

- Dunja Bezjak, Milojka Kline (Umetnostna galerija Maribor), Alenka Domjan (Galerija sodobne umetnosti Celje), Goran Milovanović (Galerija Božidar Jakac, Kostanjevica na Krki), OŠ Jožeta Gorjupa Kostanjevica na Krki, Tomaž Majcen (Muzej Laško), Galerija Velenje, Milena Zlatar (Koroška galerija Slovenj Gradec)

7

*Razstavljene risbe
iz fonda Galerije Meštrović, Split*

(Ivan Meštrović, 1883–1962)

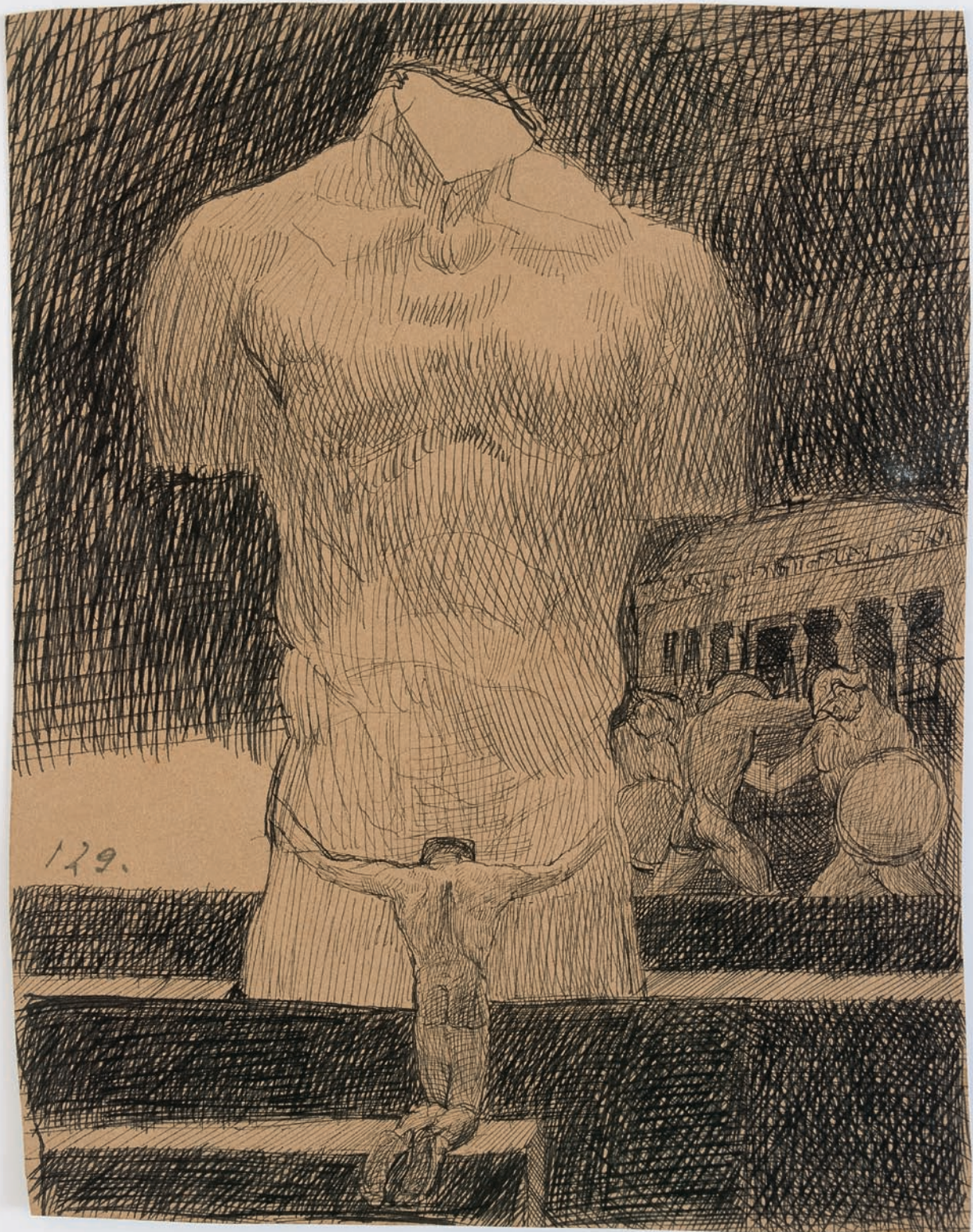
001.

Vrnitev k heroizmu (Povratak k heroizmu), Dunaj (?), 1904

Tuš na papirju, 209 x 162 mm

Galerija Meštrović, Split, GM-00225a

Fotograf Živko Bačić

7

002.

Ljubimca s krilato kačo (Ljubavnici s krilatom zmijom), Dunaj (?), 1905

Črni pastel in tuš na papirju, 247 x 294 mm

Galerija Meštrović, Split, GM-00229

Fotograf Živko Bačić

7

003.

Kristusova glava II (Glava Krista II), Rim (?), 1913/14

Svinčnik na lepenki, 257 x 205 mm

Galerija Meštrović, Split, GM-00141

Fotograf Živko Bačić

61

7

004.

Angel I (Anđeo I), Ženeva (?), 1916

Svinčnik na papirju, 30 x 250 mm

Galerija Meštrović, Split, GM-00145

Fotograf Živko Bačić

7

005.

Študija za Kontemplaciju (Studija za Kontemplaciju), Zagreb (?), 1923

Tuš na papirju, 255 x 204 mm

Galerija Meštrović, Split, GM-00495

Fotograf Živko Bačić

7

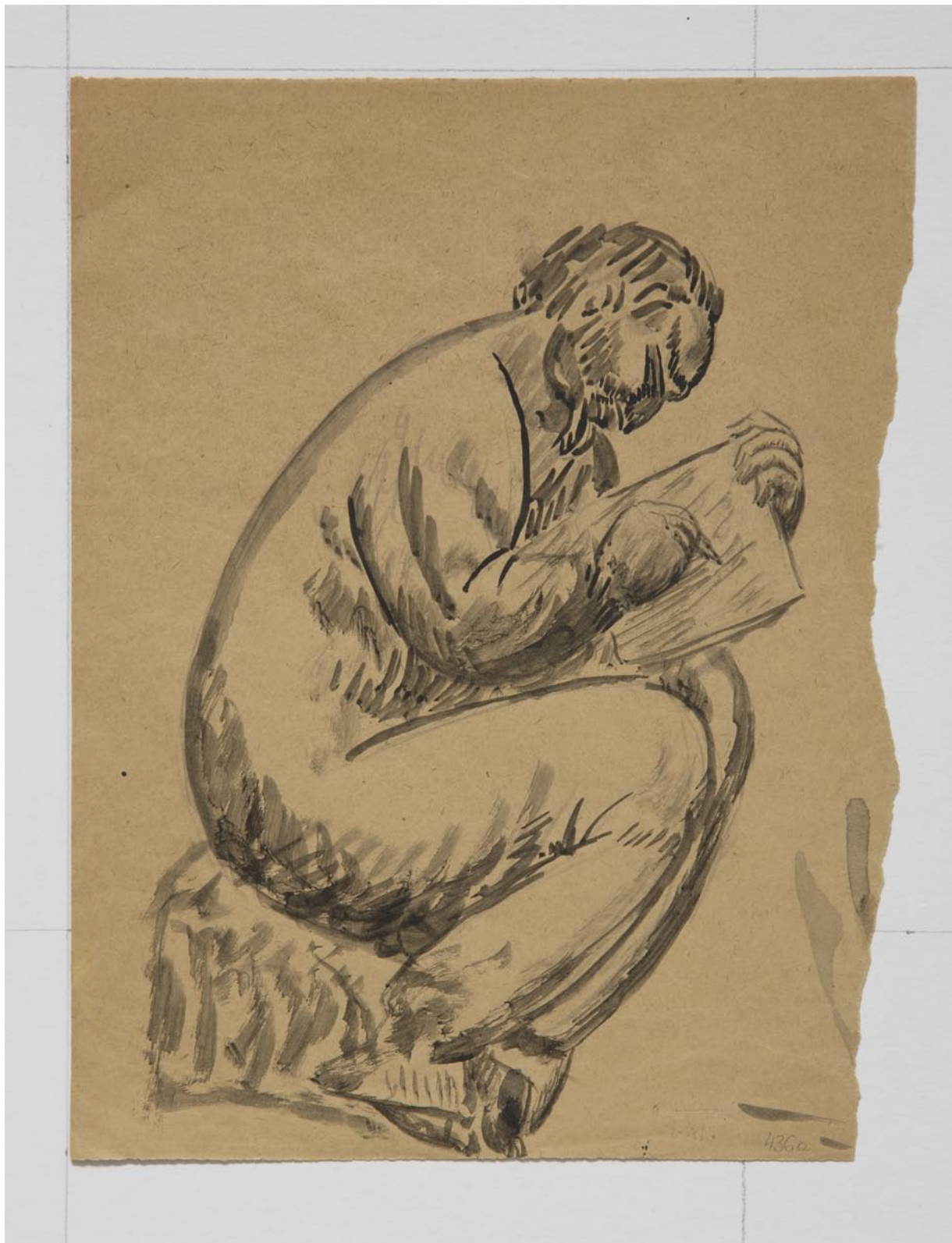
006.

Človek, ki piše – avtoportret (Čovjek koji piše – autoportret), Zagreb (?), 1923

Tuš na papirju, 323 x 252 mm

Galerija Meštrović, Split, GM-00436a

Fotograf Zoran Alajbeg

7

007.

Sedeča ženska s hrbta (Sjedeća žena s leđa), New York, 1925

Rdeči pastel na papirju, 510 x 382 mm

Galerija Meštrović, Split, GM-00358a

Fotograf Živko Bačić

7

008.

Objem (Zagrljaj), New York, 1925

Črni pastel na papirju, 598 x 416 mm

Galerija Meštrović, Split, GM-00414

Fotograf Živko Bačić

7

009.

Dve ženi (Dvije žene), New York, 1925

Temno rjavi pastel na papirju, 512 x 567 mm

Galerija Meštrović, Split, GM-00302

Fotograf Živko Bačić

7

010.

Študija za Psiho (Studija za Psihu), Zagreb (?), 1927

Oglje na papirju, 560 x 380 mm

Galerija Meštrović, Split, GM-00372

Fotograf Živko Bačić

7

011.

Sedeći faraonov lik (Sjedeći faraonski lik), Zagreb (?), okoli 1938

Temno rjavi pastel na papirju, 456 x 630 mm

Galerija Meštrović, Split, GM-00287

Fotograf Zoran Alajbeg

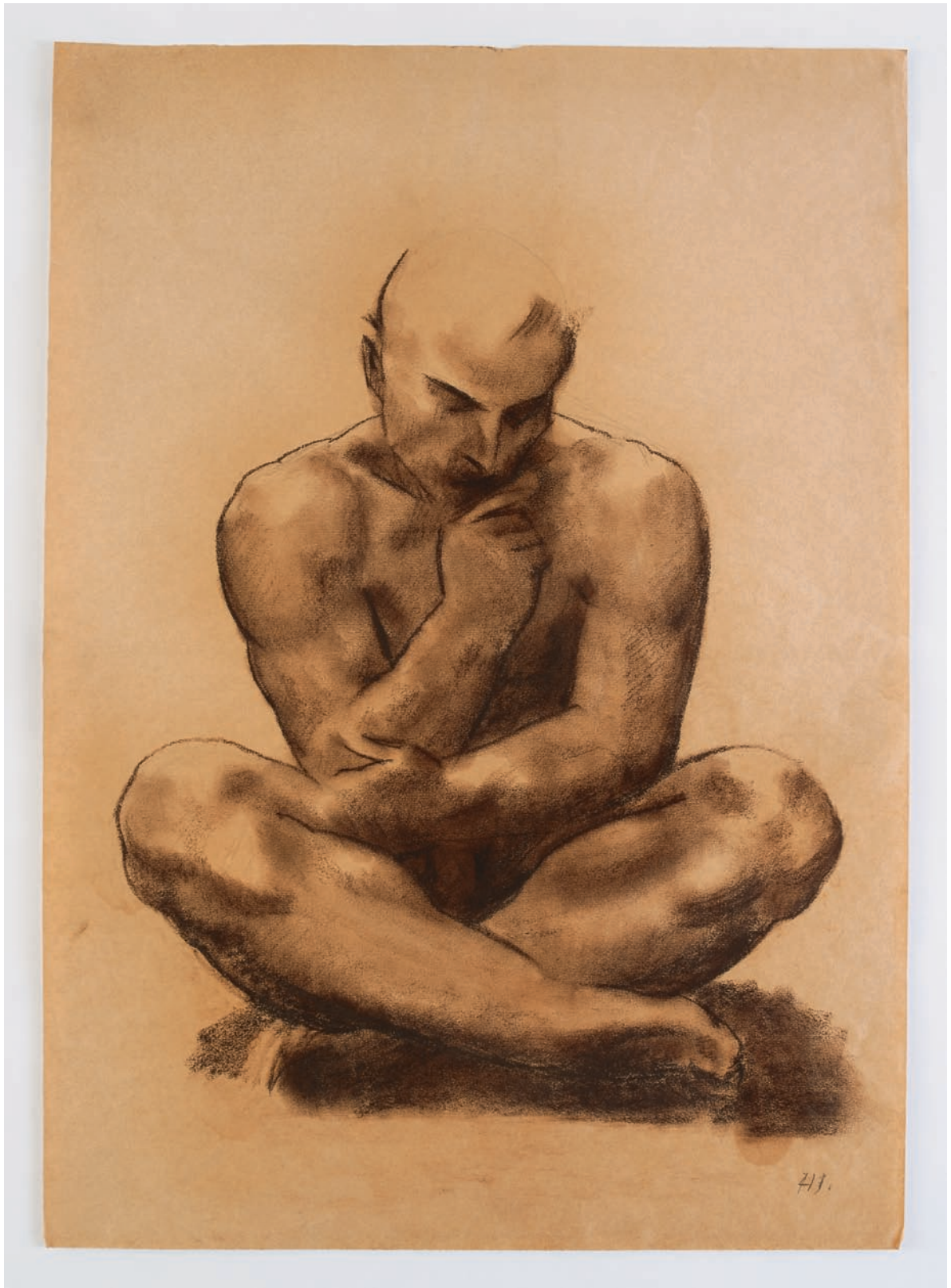
012.

Sedeći moški lik / Buda? (Sjedeći muški lik / Buddha?), Zagreb (?), okoli
1938

Temno rjavi pastel na papirju, 626 x 449 mm

Galerija Meštrović, Split, GM-00286

Fotograf Živko Bačić

7

013.

Prerok (Prorok), Zagreb, 1941/42

Oglje na papirju, 121 x 880 mm

Galerija Meštrović, Split, GM-00207

Fotograf Zoran Alajbeg

IVAN MEŠTROVIĆ
Risbe in publikacije

Razstava risb iz zbirke Muzejev Ivana Meštrovića – Galerije Meštrović iz Splita in razstava publikacij iz zasebne zbirke Dunje Bežjak iz Maribor, Razstavišče UKM, 5. december 2008 – 31. januar 2009

Uredila

Sandra Kurnik Zupanič

Teksti

Dalibor Prančević in
Mario Berdič

Prevodi

Ana Orožim in
Vera Hrga

Fotografije

Živko Bačić,
Zoran Alajbeg in
Vojko Stiplovšek

Postavitev razstave

Dalibor Prančević in
Sandra Kurnik Zupanič

Tehnična postavitev razstave

Knjigoveznica UKM

Zbirka

Razstavni katalogi UKM

Zvezek 1

Založila

Univerza v Mariboru,
Univerzitetna knjižnica Maribor
Zanjo ravnateljica mag. Vlasta Stavbar

Grafično oblikovanje in priprava za tisk
AFINO Mira Partljič, Maribor

Naklada 300 izvodov

Razstavo so omogočili

